

3. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/70-4-14>

УДК 504:332

Білик В.В.

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри педагогічних наук,
освітнього і соціокультурного менеджменту,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

Bilyk Viktoria

Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University

СУЧАСНІ СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ

У статті досліджено та проаналізовано сучасні стратегічні пріоритети управління економіко-екологічною безпекою на підприємстві. Виокремлено два основні рівні захисту навколишнього середовища і населення від впливу виробничого об'єкта та продемонстровано їх у графічному вираженні. Проаналізовано напрями вдосконалення запропонованої системи управління еколого-економічною безпекою. Доведено, що створення системи управління еколого-економічною безпекою на основі ризику є найбільш ефективним методом управління еколого-економічною безпекою на рівні підприємства. Визначено стратегічні пріоритети управління еколого-економічною безпекою на основі ризику. Запропонована система управління еколого-економічною безпекою з урахуванням упровадження на вітчизняних підприємствах оцінки ризиків.

Ключові слова: безпека, еколого-економічна безпека, управління, пріоритети, ризик-менеджмент, навколишнє середовище.

Постановка проблеми. В умовах світової фінансово-економічної кризи загострилася конкуренція між підприємствами, особливо на світових ринках природних ресурсів, постачальниками продукції на які є й українські компанії. У зв'язку з цим показники екологізації виробництва все частіше використовуються в процесі конкурентної боротьби. За показниками енергоефективності та природоємності виробництва, а також за рівнем його екологізації українські підприємства значно поступаються своїм зарубіжним конкурентам.

Більшість вітчизняних великих підприємств належать до «екологічно небезпечних підприємств», які роблять найбільший внесок у погіршення екологічної обстановки в регіонах свого розташування. Чинний механізм екологічного нормування й економічного стимулювання екологізації виробництва є неефективним. Тому сучасна реформа державного управління охороною навколишнього середовища повинна бути спрямована насамперед на зміну системи нормування і забезпечення економічних стимулів для переходу екологічно небезпечних підприємств на найкращі доступні технології.

Нині підсистема екологічного управління на підприємстві включена до складу виробничої підсистеми, не досить забезпечена ресурсами, не інтегрована з системою управління охороною праці та промисловою безпекою, слабо пов'язана із системою управління якістю. Внесок екологічного управління в зниження екологічних витрат виробництва і в підвищення результатів фінансово-господарської діяльності підприємства недооцінений.

Гармонізація екологічних вимог суспільства й інтересів бізнесу, підвищення конкурентоспроможності продукції експортно орієнтованих підприємств, реалізація реформи державного управління охороною навколишнього середовища вимагають адаптації методу економіко-екологічної реструктуризації управління насамперед у напрямі інтеграції підсистеми екологічного управління в загальну систему управління підприємством.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Аналіз літератури з проблематики дослідження показав, що наукові публікації з питань управління економіко-екологічною безпекою на підприємстві досить

різноманітні за підходами і тематикою й охоплюють широке коло проблем.

Теоретичні аспекти управління безпекою на підприємствах, зокрема економіко-екологічною, широко висвітлені в роботах вітчизняних і зарубіжних учених: О. Будрик, С. Дорогунцова, Т. Іванової, О. Ілляшенка, Г. Кудинова, А. Розенберга, Г. Розенберга, Л. Руснак та ін.

Відсутність комплексного підходу до методології управління економіко-екологічною безпекою підприємства, набору механізмів її проведення та адаптації до змін зовнішнього середовища також визначили актуальність теми дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою нашого дослідження є визначення та аналіз сучасних стратегічних пріоритетів управління економіко-екологічною безпекою на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку система управління еколого-економічною безпекою в країні складається з двох частин (рівнів захисту навколишнього середовища і населення від впливу виробничого об'єкта) (рис. 1).

Перший рівень – державне управління еколого-економічною безпекою (приведення законодавства до світових стандартів, державне регулювання і нагляд, затвердження норм і нормативів для еколого-економічної безпеки виробничих об'єктів).

Другий рівень – управління еколого-економічною безпекою виробничого об'єкта (виконання норм, правил, вимог еколого-економічної безпеки на підприємствах) [3].

Є декілька напрямів удосконалення сформованої системи управління еколого-економічною безпекою [3]. На державному рівні – створення (у разі необхідності), зміна, доповнення, розширення законодавчої і нормативної бази, підвищення ефективності контрольної і наглядової діяльності державних органів у сфері еколого-економічної безпеки, зниження адміністративного тиску на підприємства тощо.

Найбільш ефективним методом управління еколого-економічною безпекою на рівні підприємства є створення системи управління еколого-економічною безпекою на основі ризику – так званий ризик-менеджмент (менедж-

мент ризику) [2]. Держава законодавчо стверджує рівні ризику, які допустимі, а підприємство повинно відповідати цим рівням ризику. Методи досягнення цього рівня ризику на виробничому об'єкті вибирають самостійно.

Початок створення такої системи покладено у сфері пожежної безпеки (розрахунок ризиків, аудит пожежної безпеки тощо).

Стратегічні пріоритети управління еколого-економічною безпекою на основі ризику повинні складатися з нижченаведених елементів [5].

Політика еколого-економічної безпеки. Вище керівництво підприємства повинно визначити політику організації у сфері еколого-економічної безпеки з урахуванням небезпеки виробничого об'єкта (масштабів можливих аварій, збитків тощо), вона повинна включати зобов'язання щодо зниження ризику від вихідного стану, для цього повинні бути передбачені цільові і планові показники ризику. Політика промислового підприємства у сфері еколого-економічної безпеки повинна відповідати законодавству і раніше взятим організацією зобов'язанням. Вона повинна документально оформлятися, впроваджуватися, підтримуватися і доводитися до персоналу [6].

Планування:

– ризикові аспекти (ідентифікація ризиків, на які організація може впливати);

– вимоги законодавства (облік законодавства, нормативів та інших вимог, з якими організація погодилася, під час визначення цільових і планових показників ризику тощо);

– цільові і планові показники ризику (установка і підтримка, документальне оформлення, узгодженість із законодавством, нормативними актами та політикою організації у сфері еколого-економічної безпеки);

– програма управління ризиком (повинна бути створена програма із досягнення цільових і планових показників ризику, яка містить розподіл відповідальності, засоби і терміни досягнення поставлених цілей);

– впровадження та функціонування (створення структури і розподіл відповідальності; навчання, обізнаність та компетентність персоналу організації в галузі промислової безпеки; зв'язок усередині організації і зовнішній зв'язок; документація системи ризик-менеджменту й управління документацією; управління операціями; підготовленість до аварійних ситуацій);

– проведення перевірок і коригувальних дій (моніторинг і зміни; процес реєстрації даних про ризик і їх постійна актуалізація; аудит системи ризик-менеджменту; аналіз із боку керівництва) [4].

Система управління еколого-економічною безпекою з урахуванням впровадження на виробничих об'єктах оцінки ризиків буде мати вигляд, наведений на рис. 2.

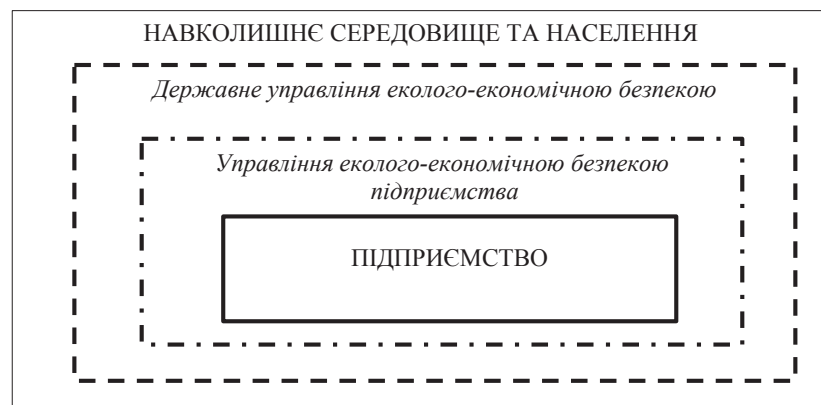

Рис. 1. Рівні захисту навколишнього середовища та населення від впливу діяльності підприємства

Рис. 2. Система управління еколого-економічною безпекою з урахуванням упровадження на підприємствах оцінки ризиків

На великих підприємствах така функція оцінки ризиків та вибору заходів щодо їх зниження може бути покладена на підрозділи, які відповідають за технічну безпеку. На відносно малих і середніх підприємствах функція може бути передана на аутсорсинг спеціалізованим організаціям, що мають відповідні ліцензії. Фахівці з управління еколого-економічною безпекою повинні пройти необхідну підготовку [7].

Висновки. У кінцевому підсумку впровадження системи ризик-менеджменту на підприємствах, особливо в інтегровані системи менеджменту (ІСМ), приводить до зниження еколого-економічної небезпеки підприємств, підвищення захищеності навколишнього середовища і населення від можливих аварій, підвищення компетентності персоналу і населення у сфері еколого-економічної безпеки, поліпшення іміджу виробничого об'єкта.

Список літератури:

1. Дорогунцов С.І., Федорищева А.М. Державне регулювання техногенно-екологічної безпеки в регіонах України. *Економіка України*. 2002. № 4. С. 70–76.
2. Закону України «Про національну безпеку України» № 2469-VIII, від 21.06.2018 р.
3. Іванова Т.В. Екологічна безпека як складова системи державного регулювання природокористування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 1. С. 104–107.
4. Ілляшенко О.В., Будрик О.І. Еколого-економічна безпека підприємства: теоретичні аспекти. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2017. Вип. 1(25). С. 72–82.
5. Кудинова Г.Е., Розенберг А.Г., Розенберг Г.С. Экологическая модернизация: становление, современное состояние и перспективы. *Самарская Лука: проблемы региональной и глобальной экологии*. 2013. Т. 22. № 2. С. 5–26.
6. Руснак Л.Р. Фактори загроз зовнішнього середовища економічної безпеки підприємства. *Збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук «Економічна наука XXI століття: реалії та перспективи. Наукова організація «Перспектива»*. 2013. Част. II. 125–129 с.
7. Сутність екологічної безпеки і її вплив на розвиток в умовах глобалізації. URL: <http://articleks.com/node/2994> (дата звернення 12.05.2020).

References:

1. Dorohuntsov S.I., Fedoryshcheva A.M. (2002) Derzhavne rehulyuvannya tekhnohenko-ekolohichnoyi bezpeky v rehionakh Ukrainy [State regulation of technogenic and ecological safety in the regions of Ukraine]. *Ukraine economy*, № 4, pp. 70–76.
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2018) The Law of Ukraine “On National Security of Ukraine“. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (accessed 12 May 2020).
3. Ivanova T.V. (2011) Ekolohichna bezpeka yak skladova systemy derzhavnoho rehulyuvannya pryrodokorystuvannya [Ecological safety as a component of the system of state regulation of nature management]. *Investments: practice and experience*, vol. 1, pp. 104–107.
4. Illyashenko O.V., Budryk O.I. (2017) Ekologo-ekonomichna bezpeka pidpryemstva: teoretychni aspekty [Ecological and economic security of the enterprise: theoretical aspects]. *Economic strategy and prospects for the development of trade and services*, vyp. 1(25), pp. 72–82.
5. Kudinova G.Ye., Rozenberg A.G., Rozenberg G.S. (2013) Ekologicheskaya modernizatsiya: stanovleniye, sovremennoye sostoyaniye i perspektivy [Environmental modernization: formation, current status and prospects]. *Samara Luka: problems of regional and global ecology*, t. 22, № 2, s. 5–26.
6. Rusnak L.R. (2013) Faktory zahroz zovnishn'oho seredovyshcha ekonomichnoyi bezpeky pidpryemstva [Factors of threats to the environment of economic security of the enterprise]. *Collection of scientific works on topical issues of economic sciences “Economic science of the XXI century: realities and prospects. Scientific organization “Perspective”, part II*, pp. 125–129.
7. The essence of environmental security and its impact on development in the context of globalization. URL: <http://articleks.com/node/2994> (accessed 12 May 2020).

СОВРЕМЕННЫЕ СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ПРИОРИТЕТЫ УПРАВЛЕНИЯ ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТЬЮ

В статье исследованы и проанализированы современные стратегические приоритеты управления микро-экологической безопасностью на предприятии. Выделены два основных уровня защиты окружающей среды и населения от воздействия производственного объекта и продемонстрированы в графическом выражении. Проанализированы направления совершенствования предложенной системы управления эколого-экономической безопасностью. Доказано, что создание системы управления эколого-экономической безопасностью на основе риска является наиболее эффективным методом управления эколого-экономической безопасностью на уровне предприятия. Определены стратегические приоритеты управления эколого-экономической безопасностью на основе риска. Предложена система управления эколого-экономической безопасностью с учетом внедрения на отечественных предприятиях оценки рисков.

Ключевые слова: безопасность, эколого-экономическая безопасность, управление, приоритеты, риск-менеджмент, окружающая среда.

MODERN STRATEGIC PRIORITIES OF ENVIRONMENTAL AND ECONOMIC SAFETY MANAGEMENT

In the context of the global financial and economic crisis, competition between enterprises has intensified, especially in the world markets of natural resources, suppliers of products to which are Ukrainian companies. In this regard, the indicators of greening of production are increasingly used in the process of competition. In terms of energy efficiency and natural capacity of production, as well as the level of its greening, Ukrainian companies are significantly inferior to their foreign competitors. The lack of a comprehensive approach to the methodology of economic and environmental safety management of the enterprise, a set of mechanisms for its implementation and adaptation to changes in the environment also determined the relevance of the research topic. The theoretical and methodological basis of the study are scientific approaches, principles and concepts presented in the works of foreign and domestic scientists on the management of environmental and economic safety of the enterprise. The article explores and analyzes the current strategic priorities of economic and environmental safety management at the enterprise. Two main levels of protection of the environment and the population from the impact of the production facility are identified and demonstrated in graphical terms. The directions of improvement of the offered system of management of ecological and economic safety are analyzed. It is proved that the creation of a risk-based environmental and economic safety management system is the most effective method of environmental and economic safety management at the enterprise level. Strategic priorities of risk-based environmental and economic safety management are identified. The system of management of ecological and economic safety is offered taking into account introduction at the domestic enterprises of a risk assessment. It is concluded that the introduction of risk management systems in enterprises, especially in integrated management systems (ISM), reduces the environmental and economic danger of enterprises, increases the protection of the environment and the population from possible accidents, increases the competence of staff and population in environmental and economic safety, improving the image of the production facility.

Key words: safety, ecological and economic safety, management, priorities, risk management, environment.